

Wapenfeiten

125 jaar provinciewapen Limburg

1886 - 2011

Inhoud

3

5

Voorwoord Commissaris van de Koningin

7

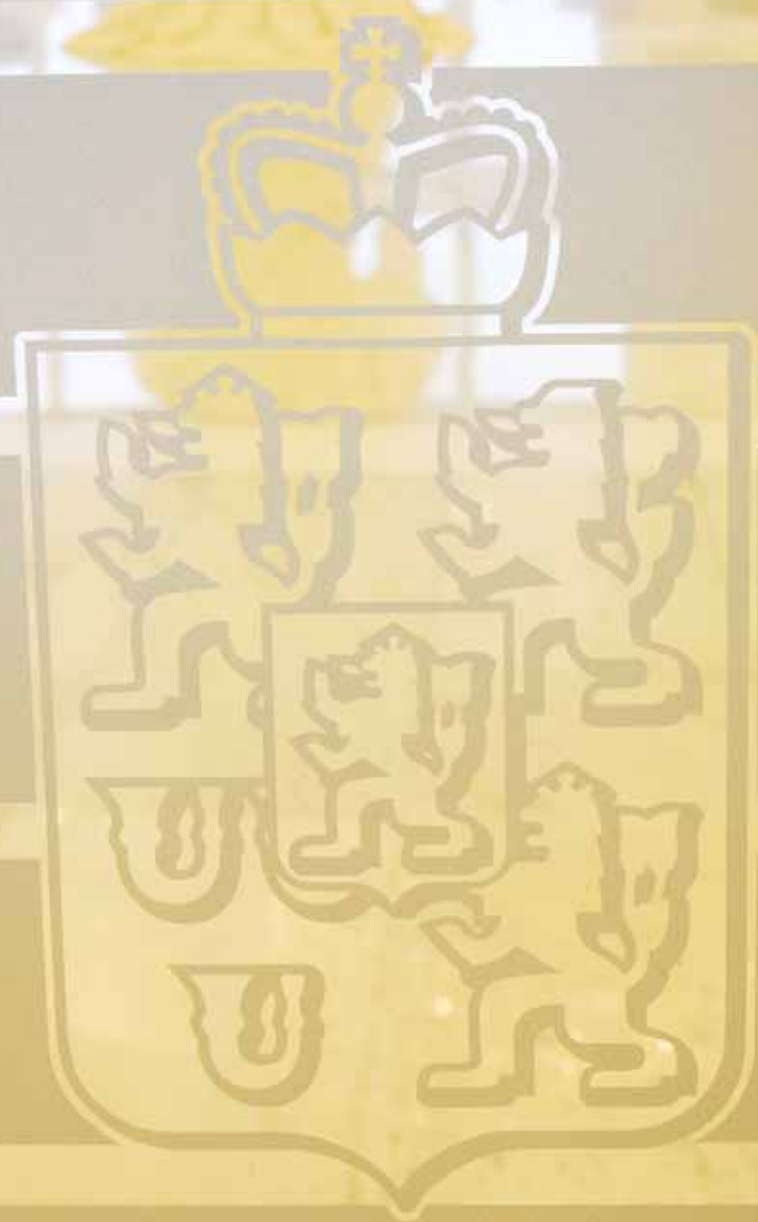
Wapen spreekt zich uit
over het ontstaan van Limburg

27

Het wapen en de vormgevers

35

Wapentoepassingen

Te wapen!

Onze taal, het volkslied, de vlag en het provinciewapen zijn uitingen van onze Limburgse identiteit. Dit jaar zetten we ons wapen in de schijnwerpers. Omdat het 125 geleden is dat het aan onze provincie - toen nog hertogdom geheten - bij Koninklijk Besluit werd verleend. Het is een icoon waar we trots op kunnen zijn, het is en blijft immers een sterk symbool van onze historische verankering in deze regio.

Het waren Provinciale Staten van 1886 die in hun voorjaarsvergadering - zoals dat toen heette - besloten de Koning een nieuw wapen te vragen. Het oude was nog steeds dat van hertogdom Limbourg sur Vesdre; de naamgever van onze provincie. Om de verbondenheid met dit gebied in de provincie Luik aan te geven, keerde de leeuw van Limbourg wel terug in het hart van het nieuwe wapen van Limburg. Dezelfde leeuw die overigens ook prijkt in het wapen van onze Belgische naamgenoten.

5

De 100^e verjaardag van het wapen verliep een beetje geruisloos. Limburg kreeg dat jaar immers zijn nieuwe Gouvernement aan de Maas. Toch mocht het wapen toen al zijn stille kracht vertonen in een prachtig kunstwerk in de bestuursentree. Daardoor staan onze gasten bij binnenkomst gelijk oog-in-oog met een paar leeuwen. Een beeld dat uitstraalt dat Limburg krachtig en zelfverzekerd wordt bestuurd. In deze kleine ode aan ons wapen bekijken we het van alle zijden. Om het ons opnieuw eigen te maken, opnieuw in de kijker te zetten. Dat verdient het want ons wapen verbindt ons allen. Toen, nu en straks.

L.J.P.M. Frissen, Commissaris van de Koningin
in de provincie Limburg.

provincie limburg

L.J.P.M. Frissen
Commissaris van de Koningin

Limburglaan 10
Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht

Wapen
spreekt zich uit
over
het ontstaan
van Limburg.

27 December 1886.

N°. 26

 Willem III, bij de gratie
Gods, Koning der Nederlanden, Prins
van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van
Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikende op
het aan Ons ingediende
verzoekschrift van de Pro-
vinciale Staten van
het Hertogdom Limburg
om de verleening van een
nieuw wapen voor dit
Hertogdom, volgens door
van overgelegd model;

Op de voordracht van
Onzen Minister van Jus-
titie van den 28 December
1886. 1° afdel. A. N°. 95;

Hebben goedgevonden
en verstaan:

aan het Hertogdom
Limburg te verleenen het
navolgend wapen, zijnde
een gevierend deelt schild,
het eerste kwartier in

Zijl

zilver een van goud gekrom,
de en geklauwde leeuw
van keel met dubbel en
staart (Valkenburg), het
tweede kwartier in goud
een van keel getongde
en geklauwde ongekrom,
de leeuw van sabel (Eg-
lik), het derde Kiear,
hier in goud drie horens
van keel, geplaat tot twee
en een, en voorzien van
banden van zilver (Hor),
het vierde kwartier in
azuur een leeuw van goud
met dubbel en staart,
getongd van keel, gekrom
en geklauwd van goud
(Gelderland vóór 1371),
over alles heen een hart-
schild van zilver beladen
met een van goud gekrom,
den en geklauwd den
leeuw van keel met

dub.

De Minie
7
du 6000 na

dubbelen staart Himburg.
het schild gedekt met den
Himburgschen hertogelij-
ken haard of kroon.

Onze Minister van
Justitie is belast met de
mitvoering van dit besluit.
Het Loo, den 27 December 1886.

10

Minister van Justitie,

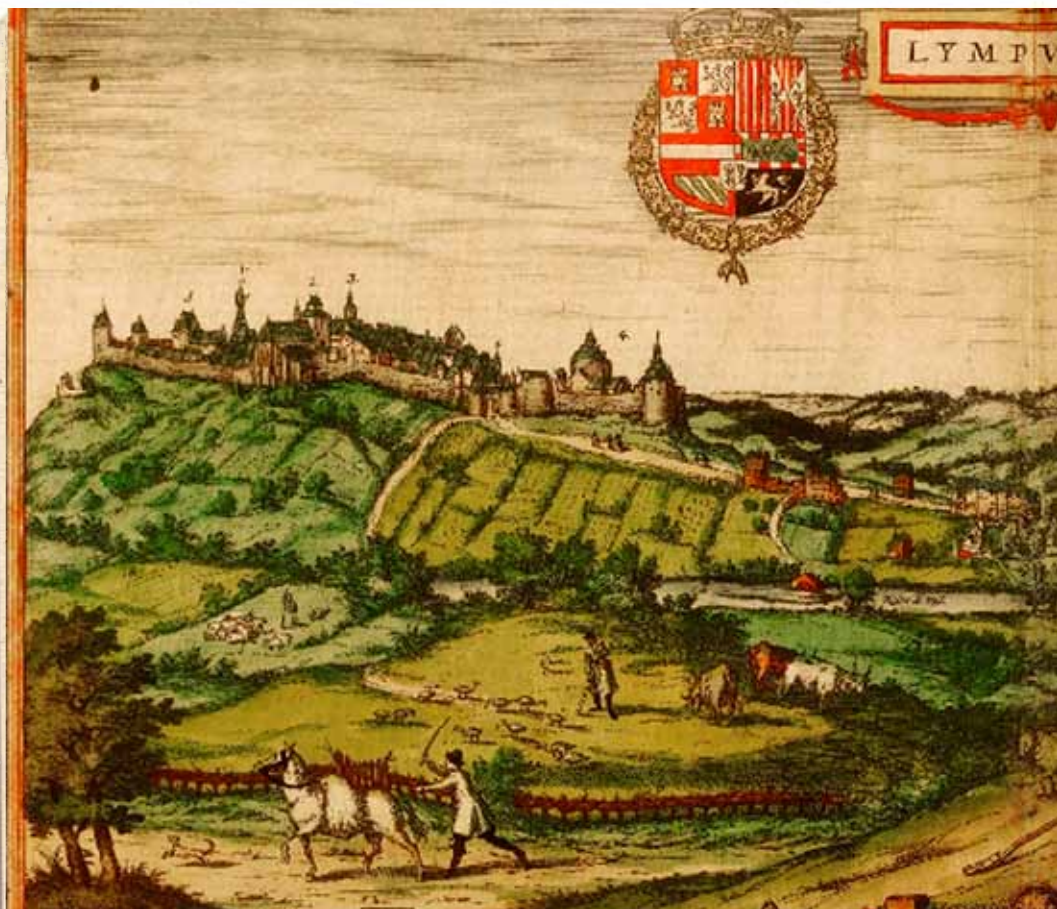
van Bollinckhove.

In paleis Het Loo in Apeldoorn zette koning Willem III op 27 december 1886 zijn handtekening onder het Koninklijk Besluit waarmee hij Limburg een wapen gaf. Daarmee kreeg Limburg 125 jaar geleden zijn eerste echte symbool. Volkslied en vlag volgden later. Het provinciewapen vertelt op een heraldische manier hoe Nederlands-Limburg op de kaart kwam te staan. Dat daarbij een beetje aan geschiedvervalsing is gedaan, was onvermijdelijk. Dat had alles te maken met de naam van de provincie. Die kreeg Limburg van een hertogdom dat op een klein stukje na, nooit deel was van de huidige provincie. Dat eeuwenoude, historische hertogdom Limburg houdt wel de 26 gebieden samen waaruit de huidige provincie Limburg is opgebouwd.

In het provinciewapen was voor vier van deze vroegere min of meer zelfstandige territoria plaats. In het drukke Limburgse wapen maken leeuwen de dienst uit.

11

Van Limburg en van een wapen om deze provincie te representeren, kon pas sprake zijn nadat er grote opruiming was gehouden. Het Limburg van vandaag bestond, voordat de Fransen in 1794 binnenmarcheerden, uit een bonte lappendeken van min of meer autonome gebieden. Het gebied lag vol hertogdommen, graafschappen en rijksheerlijkheden. Weer andere stukken grond behoorden tot andere landen, soms ver weg. Pruisen liet hier zijn gezag gelden, en ook Oostenrijk. En vanuit Den Haag, het centrum van de Republiek der Verenigde Nederlanden, werden sommige verspreid van elkaar liggende 'Limburgse' streken als Generaliteitslanden bestuurd. Limburg telde vlak voordat het ontstond, 26 van dergelijke territoria.

Het vestingstadje Limbourg

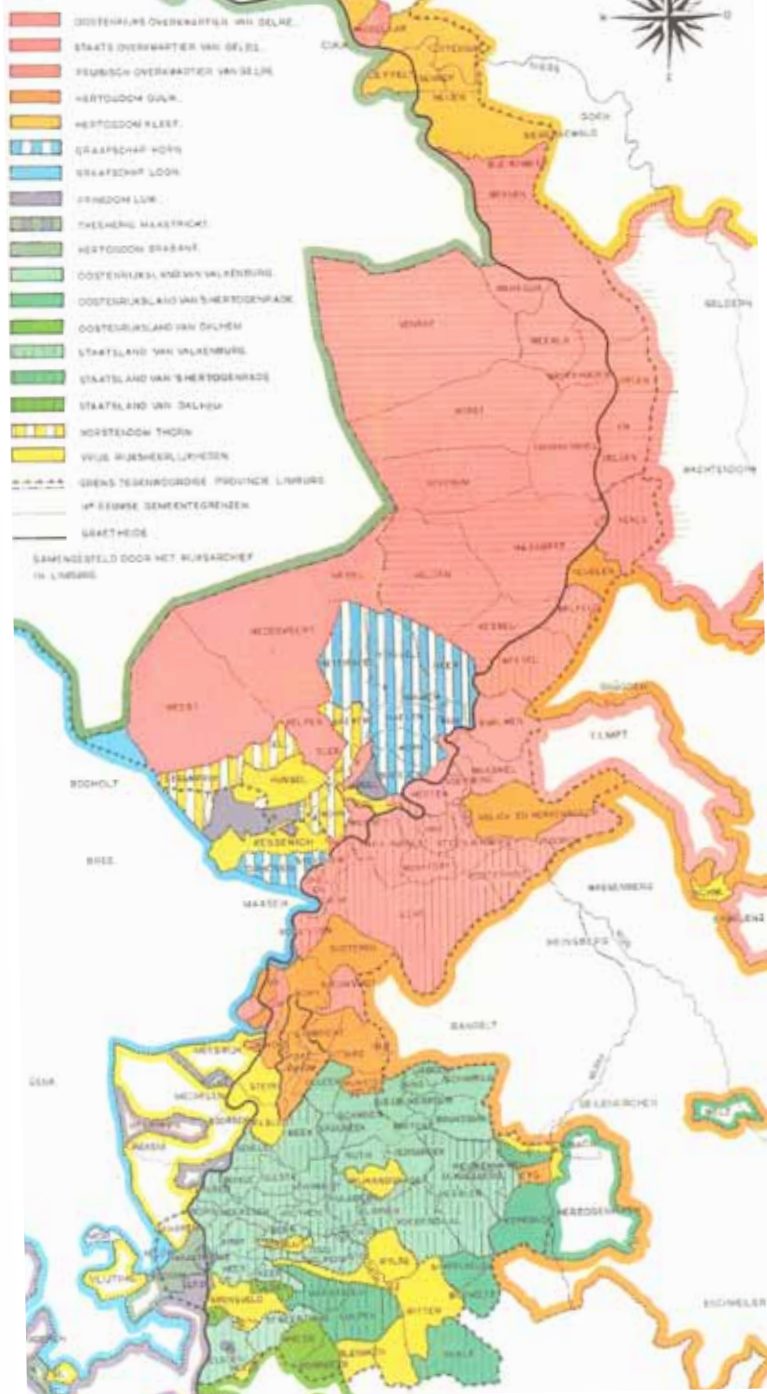
De bestuurders en bezitters van deze gebieden voerden allemaal wapens. Dat was een overblijfsel uit de Middeleeuwen, toen ridders hun schilden lieten beschilderen met persoonlijke symbolen. Het schild diende weliswaar om de slagen van het zwaard van de tegenstander af te weren, maar de schildering erop verklaapte wie er in het harnas zat. In dit klimaat ontstond de heraldiek. Heraldici en wapenherauten waren de kenners bij uitstek van deze wapenkunst.

13

Ook nadat de ridders, doordat de oorlogsvoering was veranderd, hun harnassen hadden afgeworpen, bleven de schilden hun functie als herkenningstekens behouden. Tot aan de dag van vandaag worden wapens hiervoor door hun eigenaren ingezet. Met echter één periode als uitzondering. In de nasleep van de Franse Revolutie in 1789 werden de heraldische wapens als symbolen van de oude macht verboden.

DE STAATKUNDIGE VERDELING VAN HET GRONDGEBIED DER PROVINCIE LIMBURG 1785-1795.

Ook de vele heersers die het in de Limburgse streken voor het zeggen hadden, waren de Fransen een doorn in het oog. Die werden dan ook direct na de komst van de Fransen van hun land onteigend. Die gebieden werden vervolgens op één hoop gegooid en als departementen op 1 oktober 1795 in het Franse Rijk opgenomen. Het grofweg noordelijke deel van het huidige Limburg werd deel van het Departement Roer, terwijl de gebieden in het zuidelijke deel - samen met het huidige Belgisch-Limburg - tot het Departement Nedermaas werden samengesmeed. Wapens hebben deze Franse departementen nooit gekend.

De Fransen moesten twintig jaar later, in 1814, het veld ruimen. Het einde van de Franse Tijd betekende echter niet dat de oude gebieden hun zelfstandigheid terugkregen. Op het Congres van Wenen werd besloten dat ze deel zouden worden van het toekomstige koninkrijk der Nederlanden van koning Willem. In 1815, bij de invoering van de grondwet van Nederland, ontstond zodoende de provincie Limburg. Die bestond toen ook uit wat nu Belgisch-Limburg is.

De provincie kwam als totaal nieuw gebied Nederland binnen en kon zich niet beroepen op een oude, alles omvattende naam. Dat was toen wel het geval met de andere Nederlandse provincies. De commissie die de Nederlandse grondwet opstelde, had voor deze provincie de naam 'Maastricht' of 'Opper-Gelder' in gedachten. Toen Willem I de ontwerp-grondwet doornam, noteerde hij in de

15

In de heraldiek wordt een uit de Middeleeuwen stammende taal gesproken. Keel betekent rood, en met zilver en goud worden de kleuren van die edele metalen bedoeld – wit en geel. Verder zijn er in de heraldiek nog sabel (zwart), azuur (blauw) en sinopel (groen). Als in de wapenkunst sprake is van links en rechts wordt daarmee eigenlijk het omgekeerde bedoeld. Het wapen wordt immers beschreven alsof u achter het schild staat en daar alles aanwijst. Voor diegene die er naar kijkt, is links daarom rechts en rechts is links.

kantlijn: 'Rangschikking staat me niet aan. De naam van Limburg is verloren.' De Grondwet-Commissie besloot in zijn vergadering van 8 juli 1815: 'Dat ingevolge diezelfde begeerte [van Zijne Majesteit] de provincie van Maastricht den naam van Limburg zal voeren.'

16

Het in 1815 nieuw gestichte koninkrijk der Nederlanden bestond niet alleen uit het huidige Nederland, maar ook wat nu België en Luxemburg zijn. Wapens als herkenningstekens mochten in de nieuwe tijd weer. De Hoge Raad van Adel werd door de koning aangewezen om de juiste toepassing van de heraldiek in de gaten houden. Het staatshoofd zou een wapen pas goedkeuren als ook de Hoge Raad van Adel en de minister van Justitie daarmee akkoord gingen. Het waren aanvankelijk voornamelijk de gemeentebesturen die zich bij het adelscollege meldden voor een eigen wapen. De provincies West-Vlaanderen en Antwerpen waren er ook snel bij. Die kregen in oktober 1816 eigen wapens. Drenthe volgde als derde provincie in 1830, het jaar waarin in Brussel een opstand uitbrak tegen het bemoeizuchtige noorden. Het leidde tot een afsplitsing van België. Limburg koos tijdens die opstand de kant van de Belgen, met uitzondering van Maastricht, dat aan de Nederlandse kant bleef.

De tot koning uitgeroepen Leopold I van België had gevoel voor symboliek. Bij koninklijk Besluit van 17 maart 1837 stelde hij niet alleen het Belgische staatswapen vast, maar ook de wapens van alle Belgische provincies. Dat van Limburg werd omschreven als: 'd'argent au lion de gueules, à la queue fourchue en sautoir, armé, lampassé et couronné d'or.' In het Nederlands: in zilver, een klimmende dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond, genageld en getongd van goud.

De Belgische provincies kregen bij koninklijk Besluit van 26 december 1838 het recht om voor officiële doeleinden zegels en stempels te gebruiken met daarin het provinciale wapen verwerkt, wat men in Limburg ook ging doen.

17

De rode leeuw met dubbele staart op een zilveren ondergrond, en met gouden tong, nagels en kroon was het oude wapen van het hertogdom Limburg aan de Vesdre. De oorsprong van dat wapen ligt in het begin van de dertiende eeuw, in de tijd ook dat heraldische wapens ontstonden. Hertog Walram III was de eerste die het voerde. De leeuw werd in de ridderwereld gezien als een symbool van de hoogste moed. De ridder, die de leeuwenteken met zich meevoerde, schepte daarmee op dat hij net zo dapper streed als een leeuw. Walram III gaf de leeuw een gespleten staart, wat zou samenhangen met de twee gebieden waarover hij heerste. Dat was niet alleen het hertogdom Limburg, maar ook Luxemburg waarvoor hij dankzij zijn Luxemburgse vrouw het regentschap waarnam.

Walram's zoon Hendrik IV nam deel aan de Kruistocht van Frederik II in 1227. In de veertiende eeuwse roman Heinrick ende Margriete van Limborch wordt het wapen dat hij van zijn vader Walram III had geërfd en meenam naar het Heilige Land, omschreven als: 'Van silvere, enen leeu van kele, enen stert gesplet.' En volgens de schrijver van een ander Middeleeuwse roman, De kinderen van Limburg is het wapen 'In zilver eenen leeuw rike; Van keele met den steerte gesplet.'

Het wapen van het oude hertogdom Limburg ontwikkelde zich daaruit langzaam verder. In zijn uiteindelijke vorm kreeg de rode leeuw op het zilveren veld een gouden kroon opgezet, en kreeg ook een gouden tong en gouden nagels.

18

Nederland erkende negen jaar na het uitbreken van de opstand België als onafhankelijk land. Limburg werd met het Verdrag van Londen (1839) verdeeld. Het deel aan de westkant van de Maas, met uitzondering van Maastricht, bleef Belgisch. Het gebied op de oostelijke Maasoever werd Nederlands en werd een provincie, met Maastricht als hoofdstad.

Limburg – de naam bleef intact – werd niet zomaar een Nederlandse provincie. Dat had alles met Luxemburg te maken. Dat land was in 1815 bij het Congres van Wenen als persoonlijk eigendom aan koning Willem I gegeven ter compensatie van zijn erflanden in Nassau, die hij in het kader van het opnieuw trekken van de grenzen had moeten afstaan. Hierdoor was Willem I groot-hertog van Luxemburg en in die hoedanigheid ook lid van de Duitse Bond. In het Verdrag van Londen was ook afgesproken dat het westelijke, Waalse deel van Luxemburg bij België zou komen.

Door de afdracht van Waals-Luxemburg werd de Duitse Bond kleiner. Nederlands-Limburg diende daarvoor ter compensatie. In Londen was daarom bepaald dat de Nederlandse provincie Limburg (met uitzondering van de steden Maastricht en Venlo) als hertogdom lid werd van de Duitse Bond. Limburg kreeg daardoor een dubbele positie. Het werd in 1839 tegelijkertijd Nederlands én Duits. Deze staatkundig gekunstelde situatie duurde tot 11 mei 1867, toen de Duitse Bond ophield te bestaan. De Limburgers werden vanaf toen definitief Nederlands, maar hun provincie bleef nog Hertogdom Limburg heten.

19

Het uit de Belgische tijd daterende Limburgse wapen bleef ook na het uiteenvallen van de provincie aan de Nederlandse kant in gebruik. Het werd onder meer gebruikt in stempels om de echtheid van documenten te bewijzen. Het provinciebestuur begint zich in 1874 af te vragen hoe het nu precies zit met het wapen. Bij de Hoge Raad van Adel in Den Haag hoort het dat het aloude wapen van het hertogdom Limburg aan de Vesdre een rode leeuw met een dubbele staart bevat, met gouden kroon, nagels en tong, precies zoals die op het wapen uit de Belgische tijd staat. De Limburgse provinciaal archivaris Mr. Franquinet krijgt in september 1875 het verzoek van Gedeputeerde Staten van Limburg een advies uit te brengen over het provinciale wapen. Die maakt om onduidelijke redenen zijn onderzoek nooit af.

20

In 1883 vindt op het Museumplein in Amsterdam de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel Tentoonstelling plaats. De organisatie van deze Wereldtentoonstelling wilde daar vlaggen uit alle delen van de wereld laten wapperen. Van het Hertogdom Limburg wil de organisatie weten of die nog altijd een bijzondere vlag heeft, de roodwitte die de provincie in 1837 in de Belgische tijd had gekregen. Die willen ze in Amsterdam ook uitsteken. Voor het provinciebestuur, dat het antwoord daarop niet weet, is dat het sein om het nog eens te proberen bij de rijksarchivaris in Limburg Jos. Habets, die Franquinet is opgevolgd. Habets krijgt begin 1883 van GS het verzoek om een onderzoek in te stellen naar het wettige bestaan van een Limburgse vlag en ook te kijken naar de status van het wapen.

Habets is er met het schrijven van twee brieven uit. Van zijn Belgisch-Limburgse collega in Hasselt verneemt hij dat Limburg inderdaad een rood-witte vlag én een wapen heeft. Habets' brief naar de landelijk rijksarchivaris L. Ph. C. van den Bergh wordt beantwoord door minister Rochussen van buitenlandse zaken. Die gelooft er niets van dat Limburg ooit een eigen vlag heeft gehad. De rood-witte Limburgse vlag wappert hierdoor niet tijdens de Wereldtentoonstelling in Amsterdam. Wel krijgt Limburg een slechte pers. 'Overmoedijkse nieuwsbladen beweerden dat de Limburgers niet tevreden waren met de vaderlandsche kleuren, dat ze er eene afzonderlijke vlag op trachtten na te houden en dat zij, gelijk van oudsher, zich gaarne van Nederland wilden scheiden', noteert Habets.

Wapenontwerpen die het niet haalden...

De Limburgse Rijksarchivaris is in 1884 klaar met zijn onderzoek. Hij komt tot de conclusie dat Limburg in de Belgische tijd een wapen en een vlag heeft gekregen. GS stuurt Habets' onderzoeksresultaten in de zomer van 1885 aan minister van justitie, Baron du Tour van Bellinchave. GS hoopt van de minister steun te krijgen voor het er bij koning Willem III doorkrijgen van een Limburgse vlag en wapen. De vlag vindt in Den Haag geen genade. 'Het hertogdom Limburg, als niet zijnde een afzonderlijke staat, bezit geen recht op het voeren van een eigen vlag. Immers geene provincie des Rijks, en als zoodanig is volgens de Grondwet Nederlandsch Limburg te beschouwen, mag als onderdeel van het Rijk een ander vlag voeren dan de Nederlandsche Rijksvlag', laat de baron op 7 december 1886 aan het provinciehuis in Maastricht weten.

22

Milder is de minister gestemd over de Limburgse wens een wettig provinciewapen te krijgen. 'Alleszins gewettigd schijnt mij dus het verlangen dat alsnog aan Uw gewest worde toegekend het aloude wapen van het hertogdom Limburg, zijnde een veld van zilver waarop een van goud gekroonde, getongde en geklauwde leeuw van keel met gespleten staart zijnde het schild gedekt door de hertogelijke kroon, evenals dit vroeger aan het Belgische gedeelte van Limburg werd toegestaan. Wanneer derhalve door de Staten Uwer Provincie de officieele bevestiging van dit wapen bij gezegeld advies aan Zijne Majesteit werd gevraagd, zou ik niet aarzelen tot inwilliging van dat verzoek te adviseren.'

Deze vrijbrief van de minister van Justitie is in Maastricht het sein om de wapenkwestie voor eens en altijd uit de wereld te helpen. Habets gaat aan de slag en komt met diverse moderne uitvoeringen van het aloude Limburgse (aan de Vesdre) wapen. Al daaraan werkend, komt hij tot de conclusie dat hij bezig is een kopie te maken van het wapen van Belgisch-Limburg. De beide Limburgen zouden daarmee een identiek wapen krijgen. Dat brengt hem op het idee om de grootste vier van de 26 voormalige gebieden in het provinciewapen op te nemen. Het graafschap Valkenburg, het hertogdom Gulick, het graafschap Horne en het hertogdom Gelre vervullen die rol. Ze krijgen ieder een kwart van het schild, waarop een zogenaamde hertogenhoed of –kroon wordt gezet, als teken dat de provincie Limburg een hertogdom is.

Rijksarchivaris Habets kiest voor opname van het leeuwenwapen van het voormalige graafschap Valkenburg, omdat alle 41 dorpen van dit graafschap in 1815 in Limburg zijn opgenomen. Het wapen van dit graafschap is bijna identiek aan dat van Limburg, wat een gevolg is van de heel oude banden die er bestaan tussen Valkenburg en Limburg. De Valkenburgse leeuw krijgt het eerste kwartier van het wapen, voor de aanschouwer links boven.

Twaalf Limburgse gemeenten, waaronder Tegelen, Sittard en Susteren, behoorden tot het oude hertogdom Gulick. Die Gulickse leeuw zet Habets in het tweede kwartier, rechts boven.

Horns sprekende wapen, met de horens erin, krijgt van Habets een plek in het derde kwartier, links onderin.

24 Het vierde kwartier (rechts onderin) wordt gevuld met het wapen van het hertogdom Gelre zoals dat vóór 1371 werd gevoerd. Gelre verdient deze plaats omdat het grootste deel van het voormalige Overkwartier van Gelre, zoals de ambten Kessel en Monfort en de hoofdstad Roermond, sinds 1815 tot Limburg behoort.

Habets' bevindingen en voorstel gaan op 17 maart 1886 naar Gedeputeerde Staten. Die vinden het mooi en vragen in de zomervergadering van Provinciale Staten wat die ervan vinden. 'Men was het eens, dat men de erkenning van het Limburgsch wapen door den Koning moest vragen en de overgroote meerderheid der leden was tevens met de Deputatie van oordeel, dat het oogenblik gekomen schijnt te zijn om in dat wapen eene verandering te brengen, door er in te vertegenwoordigen de voornaamste landstreken waaruit de provincie is samengesteld en welke zijn Gelderland, Gulick, Horne en Valkenburg', heet het in de notulen van 13 juli 1886. Een enkel Statenlid wil het wapen bij het oude

Limburgse houden. Die maken er echter geen groot punt van, want het wapen-voorstel wordt met algemene (39) stemmen aangenomen. Er gaat een verzoekschrift naar koning Willem III.

Het wapen dat Limburg nu wil aannemen, ziet er heel anders uit dan het wapen waarvoor Baron du Tour van Bellinchave een goed woordje wilde doen bij de koning. De minister vraagt dan ook aan de Hoge Raad van Adel wat deze ervan vindt. Kan dat zomaar? De Hoge Raad van Adel adviseert 7 december 1866 de minister van Justitie akkoord te gaan met de aanvraag uit Maastricht, ondanks het feit dat andere oude gebieden, zoals Kleef, Loon en Luik buiten de boot vallen. 'De Hoge Raad van Adel kan dus wel instemmen met den wensch der Staten van Limburg dat uit het aangevraagde nieuwe wapen zal blijken uit welke hoofdbestanddeelen hunne provincie thans is samengesteld, zoodat dit wapen voortaan eene meer historische beteekenis zal verkrijgen.'

25

Doorslaggevend argument om akkoord te gaan met het door Limburg zelf voorgestelde wapen is voor de Hoge Raad van Adel echter Belgisch-Limburg. 'Zoowel de tegenwoordige Belgische provincie Limburg als de Nederlandsche van die naam [voeren] geheel hetzelfde wapen, den gekroonden dubbelstaartigen leeuw van keel op een zilver veld, hetgeen licht tot verwarring en ongerief aanleiding zoude kunnen geven.'

Minister Baron du Tour van Belinchave legt koning Willem III op 23 december 1886 het verzoek voor van Provinciale Staten van Limburg en het advies van de Hoge Raad van Adel. Daags na Kerstmis tekent hij het Koninklijk Besluit. Daarin heet het:

27 December 1886

Gods,
No 26

Wij WILLEM III, bij de gratie

Koning der Nederlanden,
Prins van Oranje-Nassau,
Groot-Hertog van
Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het aan Ons ingediende verzoekschrift van de Provinciale Staten van het Hertogdom Limburg om de verleenning van een nieuw wapen voor dit Hertogdom, volgens daarvan overlegd model;

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van den 23 December 1886, 1e Afd. A, no 95;

Hebben goedgevonden en verstaan:

aan het Hertogdom Limburg te verleenen het navolgend wapen, zijnde een genierendceld schild, het eerste kwartier in zilver een van goud gekroonde en geklauwde leeuw van keel met dubbelen staart (Valkenburg), het tweede kwartier in goud een van keel getongde en geklauwde ongekroonde leeuw van sabel (Gulik), het derde kwartier in goud drie horens van keel, geplaatst twee en een, en voorzien van banden van zilver (Horn), het vierde kwartier in azuur een leeuw van goud met dubbelen staart, getongd van keel, gekroond en geklauwd van goud (Gelderland vóór 1371); over alles heen een hartschild van zilver beladen met een van goud gekroonden en geklauwden leeuw van keel met dubbelen staart (Limburg), het schild gedekt met den Limburgschen hertogelijken hoed of kroon.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit.

Het Loo, den 27 December 1886.

(get.) WILLEM.

De Minister van Justitie.

(get.) du Tour van Bellinchave.

Limburg kreeg hiermee als derde Nederlandse provincie een wapen. Na Drenthe in 1830 had Utrecht in 1858 zijn wapen uit de tijd van de Republiek als provinciewapen gekregen. Het Koninklijk Besluit omschrijft het Limburgse wapen. Hoe dat er in werkelijkheid uitzag, werd enkele maanden later duidelijk, toen de Hoge Raad van Adel een wapendiploma in Maastricht afleverde. Dat diploma werd ingelijst en kreeg een ereplek in het Gouvernement.

Hiermee is nog niet alles gezegd over het Limburgse wapen. Koning Willem III verleende dat aan het Hertogdom Limburg. De titel bleef Limburg tot 1906 voeren, toen Limburg 'gewoon' een Nederlandse provincie werd. Die discrepantie in de wapenomschrijving werd door Gedeputeerde Staten in 1919 opgemerkt. GS verzocht daarom toen aan koningin Wilhelmina de provincie Limburg te bevestigen in het gebruik van het in 1886 aan het Hertogdom Limburg verleende wapen. Die wapenbevestiging komt er nooit, want de Hoge Raad van Adel laat de minister van Justitie op 16 augustus 1919 weten dat het niet nodig is: 'Het Hertogdom Limburg was niets anders dan de provincie van dien naam.'

27

EERSTE DAG VAN UITGIFTE

DEN HAAG 2 JULI 2002

EERSTE DAG VAN UITGIFTE

DEN HAAG 2 JULI 2002

De Limburgse leeuw in het hartschild is in 1886 niet helemaal correct op het hartschild van het provinciewapen terecht gekomen. De echte Limburgse rode leeuw heeft een gouden kroon, gouden nagels, én een gouden tong. Het is altijd Habets' bedoeling geweest die tong op het wapen ook goud te maken, maar in al het heen en weer geschrijf tussen Habets, GS, Hoge Raad van Adel, Ministerie van Justitie en de koning is het woord 'tong' ergens verloren gegaan. Die fout kwam in 1981 aan het licht toen GS bij de Hoge Raad van Adel aanklopte voor een nieuw wapendiploma. Secretaris mr. Otto Schutte van de Hoge Raad van Adel, die het Limburgse wapen nog eens goed tegen het licht hield, adviseerde 26 mei 1981 de verkeerde tong van de Limburgse leeuw maar zo te laten. 'Hij wordt overigens verschillend afgebeeld; in Duitsland meestal met een blauwe tong, terwijl Belgisch Limburg de tong goud kleurt. Het nu bestaande onderscheid voor de Nederlandse Limburgse leeuw kan dus beter gehandhaafd blijven', aldus mr. Schutte.

De Hoge Raad van Adel adviseerde Limburg wel de Valkenburgse leeuw in het eerste wapenkwartier aan te pakken, samen met de hoorns van Horne in het derde kwartier. 'Het eerste kwartier en het hartschild zijn momenteel gelijk maar staan voor Valkenburg respectievelijk Limburg. Nu voerden de heren van Valkenburg tot ca. 1282 in zilver, bezaaid met blokken, een dubbelstaartige, gekroonde leeuw, alles van keel (kroon, tong en nagels dus alles rood); het nu aanbrengen of herstellen van de blokken gaat misschien wat ver, maar wel zou overwogen kunnen worden de leeuw in het eerste kwartier een rode kroon en rode nagels te geven. De hoorns van Horne in kwartier III vertonen zilveren banden, terwijl men tegenwoordig de voorkeur zou geven aan: 'geopend, gemond en beslagen van zilver'; de twee buitenste banden bevinden zich dan geheel bij de beide openingen.'

Het Limburgse provinciebestuur heeft het wapen maar zo gelaten als het was sinds 1886. Er mag dan sprake zijn van wat geschiedenisvervalsing in het wapen, het met de hertogelijke hoed getoonde schild is daardoor zelf ook geschiedenis geworden. Het is nu al 125 jaar waarmerk van de Nederlandse provincie Limburg. Die provincie, en alleen die bestuurders, mogen het provinciewapen voor zich houden. Wat dan ook volop en trots gebeurt.

Jos Poels

Het wapen
en
de vormgevers.

Het zit in de mens om zichzelf kenbaar te maken. Wapenschilden vormden hiervoor de vroegste verbeelding. Hiermee kon je laten zien: dit ben ik; ik hoor bij die familie, dat huis, die stad, die staat. Daarmee waren die wapens eigenlijk beeldmerken *avant la lettre*; en de wapenontwerpers de vormgevers van die tijd. Maar wat zeggen hedendaagse vormgevers over die oude logo's. Is het gedateerd materiaal dat zij graag weg ontwerpen? Of is het juist een beeldtaal die je moet blijven koesteren? Vormgevers van dienst zijn Huub van Gerven en Rob Vermeulen.

Aan tafel zit een meer dan levenslange ervaring op het gebied van vormgeving. Huub van Gerven is al 'in ruste' sinds hij zijn eigen bureau heeft gesloten; Rob Vermeulen staat met zijn eigen bureau Vermeulen/Brand Design nog midden in het leven. Ze kennen elkaar niet persoonlijk; maar samen hebben ze vele Limburgse overheden bediend en kruisten de diverse wapens regelmatig hun pad. Huub van Gerven tekende zelfs voor de laatste restyling van het provinciewapen. En Rob Vermeulen heeft met een grootvader die nog meeschilderde aan de Gouden Koets de wapenfeiten in zijn genen zitten. De heren werden uitgenodigd te filosoferen over de rol en betekenis van het wapen anno 2010. Het werd geen dialoog, maar meer een monoloog voor twee personen. Want ze spreken duidelijk dezelfde taal; de taal van het beeld. Het beeld dat zoveel krachtiger kan zijn dan woorden. Wapens zijn iconen; en iconen verdienen respect. In hen zit immers de essentie verborgen.

Maar het werken met iconen is niet altijd gemakkelijk. Dat heeft Huub 25 jaar geleden zelf ervaren met de opdracht het provinciewapen te restylen. De Provincie verhuisde op dat moment naar het nieuwe Gouvernement aan de Maas en dat moment werd aangegrepen om het wapen te moderniseren. Het bestaande wapen bleek het met al zijn rondingen en details te begeven onder het deksel van het kopieerapparaat. Het transformeerde aldaar tot een vieze vlek. Er moest dus een meer moderne versie komen die wél reproduceerbaar was. Bovendien was dit de kans om de leeuwen op het wapen te ontdoen van hun ietwat gemene uitstraling. Het resultaat was een strakker én milder wapen. Een resultaat dat niet zonder slag of stoot tot stand kwam. Want er moest aan nogal wat wapeneisen worden voldaan. Nadien mocht Huub zich alsnog verheugen op een boze brief van een heraldicus die hem betichtte van heiligschennis. Want heraldici zijn gepassioneerde bewakers van het origineel. Een origineel dat nog met de hand op een stuk hout werd geschilderd. In een tijd dat kopieerapparaten nog lang niet bestonden. In zo'n universum hoef je niet aan te komen met eisen van reproduceerbaarheid!

33

Ook Rob Vermeulen weet alles van de strakke wereld van de heraldiek. Tijdens het gesprek haalt hij het Handboek der Wapenkunde uit 1857 boven tafel. Gekregen van zijn oom toen bleek dat Rob – opgeleid als beeldend kunstenaar – als vormgever alsnog in de voetsporen van zijn grootvader trad. Zijn opa trok met dit boek over de Veluwe om de koetsen van de nieuwe rijken te beletteren op basis van de regels van de heraldiek. Dit waren rijke lieden die nog geen wapen hadden, maar wel een wapen wilden. Aan de hand van dit boek voorzag Rob's opa deze 'nouveau riche' van die tijd van een eigen familielogo. Rob koestert het boek; want alles staat erin. Ook hoe je wapens samenvoegt; want families en huizen fuseerden en dat leverde weer nieuwe 'beeldmerken' op. Zo statisch zijn wapens dus ook weer niet. In vroegere tijden niet; en ook nu niet. Al moest Rob zelf ook wel even slikken toen hij een wapen aanpaste aan de overname van Kasteel Terworm door een bekende horecafamilie. Hiervoor maakte een adelaar in het wapen plaats voor een valk. Ook heilighenschennis? In de historische context eigenlijk niet. Wapens zijn vaker wel dan niet opgebouwd uit bestaande bewezen identiteiten. Vanuit dat perspectief is het legitiem het symbool van die nieuwe familie te incorporeren. Zo'n wapen doet niets anders dan het verleden met het heden verenigen.

Daarmee staan wapens voor traditie en continuïteit. Al hebben de vormgevers wel ervaren dat deze waardering met golven komt en gaat. In de wens een nieuw, modern imago uit te stralen willen gemeentes nog wel eens opteren voor een 'leukere huisstijl met een flitsend logo'. In dit soort huisstijloperaties dreigen gemeentewapens naar de achtergrond te verdwijnen. Al kennen beide vormgevers voorbeelden van gemeentes waar met veel voortvarendheid een hippe huisstijl werd ingevoerd, maar de burgemeesters toch mooi het wapen

op hun eigen papier bleven voeren. Zoals Thijs Wöltgens die destijds als burgemeester van Kerkrade na zijn voortvarende introductie van een nieuwe huisstijl wel tegen Rob Vermeulen zei: "Luister jong, op mijn papier moet wel nog iets deftigs staan hè." Ofwel: het wapen. Dit is een mooi voorbeeld van hoe men toch dubbel tegenover een wapen blijft staan. Men voelt dat een wapen meer stijl, traditie en autoriteit uitstraalt, maar wilt toch ook vooral trendy en modern overkomen. Totdat er een ernstige brief of rouwadvertentie de deur uit moet. Dan zitten ze met die hippe huisstijl in de maag en grijpen ze graag weer naar het wapen. Niet dat de vormgevers iets hebben tegen het ontwerpen van nieuwe huisstijlen – het is immers ook hun brood – maar bevelen aan daarbinnen toch minimaal afspraken te maken over het gebruik van een wapen.

Als gepassioneerde liefhebbers van beeldtaal breken ze dolgraag een lans voor het wapen. "Gemeentes hebben schitterende wapens; ze ontkennen hun oorsprong als ze deze compleet negeren". Zo heeft Huub een uitgave vorm gegeven voor het kunstbezit van de voormalige gemeente Maasbree. Hij vond dat het wapen daarin thuishoorde, maar daar dacht de nieuwe fusiegemeente Peel en Maas toch anders over. Het was nu hun uitgave en dat moest enkel gesierd worden met het nieuwe logo. Huub heeft ze weten te overtuigen. Rob Vermeulen kent dan juist weer het tegengestelde verhaal. Bijvoorbeeld van de gemeente Emmeloord in de Noordoostpolder. Zo'n ontginningsnederzetting heeft geen heraldische geschiedenis, geen wapen, maar voelt dat ze toch iets missen. Ze overwegen nu een wapen te laten ontwerpen. Om hun eigen oorsprong te creëren.

Er zijn natuurlijk ook voorbeelden van gemeentes die hun wapen een nieuw leven geven, of minimaal laten voortleven in hun huisstijl. Een mooi voorbeeld is het logo van Amsterdam, waarin de Andreaskruisen uit het wapen van de hoofdstad een beeldbepalende rol spelen. Die drie kruisen zijn op zich al een icoon geworden, zoals ze bijvoorbeeld op de Amsterdammertjes zijn geplaatst. Een voorbeeld dichterbij huis is de huisstijl van de gemeente Maastricht. Je mag het mooi vinden of niet, maar de ster uit het stadswapen is nog steeds prominent aanwezig. Het wapen laten voortleven, getuigt van gevoel voor continuüm.

36 Het mag duidelijk zijn: deze vormgevers houden van de kracht van het oorspronkelijk wapen. Het legt in hun ogen de essentie bloot; of sterker nog: "in die heraldiek ligt de bron, de basis." Of wat ze eigenlijk willen roepen: "waak voor het spook van het opleuken." Iedereen wil een flitsende moderne huisstijl – ook bedrijven – maar moet je eens zien hoe ze de gevel oppoetsen als ze het wapen van hofleverancier mogen gaan voeren. Men weet, men voelt dat het wapen extra gewicht in de schaal legt.

Dus waarom het kind met het badwater weggooien? Beiden zien het wapen nog steeds van deze tijd. Sterker nog: ze zien het ook in letterlijke zin als wapen. Een wapen waarmee je verdedigt; een wapen waarmee je afficheert. Rob Vermeulen opteert in dit licht voor het woord revitaliseren in plaats van restylen. "Omdat je met restylen de neiging hebt steeds verder van het origineel te gaan. Bij revitalisering ga je terug naar de oorsprong; maar breng je er nieuwe leven in. Ga terug naar de essentie; hanteer het als ijkpunt van het oorspronkelijke; dat is toch veel sterker dan een of ander ontworpen dingetje."

Beiden zien dat Limburgse gemeentes prachtige wapens hebben, maar letterlijk gaten in de geschiedenis laten vallen als ze die iconen negeren. Door alle fusies van de gemeentes, gaat er ook een hoop verloren. Terwijl het een kenmerk van heraldiek is dat het zo'n samensmelting prima kan faciliteren. Zo zijn wapens immers tot stand gekomen. Het ene huis trouwt met het andere huis en dan krijgt een wapen twee kwadranten en bij een volgende fusie vier, enzovoorts. Zo legt een wapen de historie bloot. Zo zou die heraldische zoektocht ook juist een brug kunnen slaan tussen de verschillende gemeentes; omdat het uitdaagt tot een gezamenlijke zoektocht naar het oorspronkelijke. En komt ook het gedachtegoed van de nieuwe gemeente voort uit dat oorspronkelijke. Gebruik het als bindmiddel, zo bevelen de heren van harte aan.

125 Jaar provinciewapen, de vormgevers vinden het eigenlijk een prima aanleiding om alle Limburgse gemeentes weer wapenbewust te maken. Ze filosoferen over een muur in het gouvernement met alle wapens van de gemeentes zoals ze waren. Als een soort ijkpunt; dit was ooit het vertrekpunt. Een mooie muur waarmee je zegt: “iedereen gaat zijn gang maar, maar ergens – hier dus – is een plek waar het origineel hangt, de oorsprong. Dit is wat wij zijn, als provincie; als koepel van Limburgse gemeenten.” Eigenlijk willen de heren nog een stapje verder. Misschien moet de Provincie wel de ‘guts’ hebben om alle gemeenten te verplichten terug te grijpen naar hun oorspronkelijk wapen. En laat ze daarnaast dan nog maar iets anders doen; als maar duidelijk wordt – binnen de huisstijl – wanneer het wapen wordt ingezet.

Leuke ideeën, maar ze werpen natuurlijk ook weer heel wat vragen op. Hoe ver moet je bijvoorbeeld terug gaan voor het oorspronkelijke wapen van een gemeente? En een provincie die een gemeente verplicht tot het voeren van een wapen? Dat kon misschien in oud-heraldische tijden maar anno 2010 hoef je daar als middenbestuur niet mee aan te komen! Maar dat neemt niet weg dat deze denkpaden de provincie en de gemeenten mogen aanzetten tot een duik in hun wapenverleden.

De boodschap mag duidelijk zijn: de vormgevers van deze tijd zijn het eens en helder over de beelden van toen. Ze zijn ijzersterk in het tonen van je oorsprong. Houd ze vast deze iconen, want ze vertellen je verhaal; van toen, voor nu, maar ook voor straks. Behandel ze met respect, veel respect.

VAN WEGE DI

DE MINISTER V

Gelet op het Koninklijk besluit van den 2000

Verklaart dat daardt een

het wapen hieronder met zyne kleuren

geteekend: zonde's een gewoone beeldt scheldt: het wapen

van het land dithelstancet (Valkenburg) het vande hantien

brave van veldt (Gulik), het dende hantien in goed

verre van landes van veldt (Horn), het vande

dithelstancet, geteekend van het, gebouwd en gebouwd

scheldt van hantebildt van veldt, hantien van veldt van goed

stancet (Zumburg) het scheldt gebouwd met dende hantien

Gedaan in 's Gravenbage, den

achtien januari 1800 2000 en landt

EN KONING.

VAN JUSTITIE,

te Brussel den Dertiensten December 1800, 1801 en twintigste 1802 en twintigste,

de H. erfengeten Lombard is verleden

en instellen omschreven en

bevesten te weten een van goed geslachten en blanke leeuw

en goed en van hiel geslachten en gekende en gekende

den leeuw van hiel geslachten te weten, en

bevesten en een van leeuw van goed wit

en goed. Gelderland vóór 1379, en

gevesten en gevesten te weten met de hiel

hietgeleken hiel of leeuw.

DE MINISTER VAN JUSTITIE,

De Minister van Justitie

Wapen-
toepassingen.

Wapens van overheden zijn door de Hoge Raad van Adel aan die overheden verleend en het gebruik ervan is dan ook tot diezelfde overheden beperkt. Eind jaren zeventig van de vorige eeuw bleken door toegenomen kopieer –en reproductiemogelijkheden steeds meer organisaties oneigenlijk gebruik te maken van een wapen in hun uitingen. Tijd voor actie. De toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, Hans Wiegel, wees de overheden er in een circulaire in 1979 op het gebruik van hun wapens alleen toekomt aan de organisatie aan wie dat wapen verleend is. Het Provinciaal Bestuur van Limburg dus in onze situatie. En alleen met toestemming van datzelfde bestuur mag het gebruikt worden voor toepassingen op bijvoorbeeld souvenirs.

44

Zo komt het dus dat het provinciewapen lang niet zo vaak in de openbare ruimte te zien is als bijvoorbeeld de provincievlag waarvan het gebruik veel vrijer is. Organisaties die zich graag met Limburg vereenzelvigen, zie je dan ook vaak de Limburgse vlag uitsteken.

Fraaie afbeeldingen van het wapen komen we in glas-in-lood tegen in de Stationshal te Maastricht, gemaakt door beeldend kunstenaar Charles Eyck. In de Havenstraat in de Maastrichtse binnenstad zit een wapenplaquette boven de entree van Dagblad De Nieuwe Limburger dat er destijds was gevestigd.

En uiteraard is het voormalige Gouvernementsgebouw aan de Bouillonstraat in Maastricht gesierd met het provinciewapen. Het kunstwerk van Charles Vos kreeg daar een prominente plek als reliëfkunstwerk op de toren.

Het Gouvernement aan de Maas heeft een fraaie wapenafbeelding van de hand van kunstenaar Daan Wildschut uit Bunde. Het wapen maakt als reliëf deel uit van de wand in de bestuursentree van het Gouvernement zodat bezoekers gelijk bij binnenkomst oog-in-oog staan met dat wapen. De kunstzinnige aankleding van het gebouw werd tijdens de bouw ervan in de jaren 80 van de vorige eeuw begeleid door toenmalig kabinetschef Leo De Bruijn die over de wapenafbeelding correspondeerde met Daan Wildschut. Over die artistieke vertaling van het wapen, dat overigens bij de opening van het Gouvernement werd aangeboden door de, toen nog 69, Limburgse gemeenten, schreef Wildschut het volgende:"

Bunde 24 Febr. 1986

Geachte Heer de Bruyn.

Ik beloopte u een nadere uitleg van beeld en techniek van de wand bij de ingang van het nieuwe Gouvernements. Hier is die:

Mijn opdracht was: een wandversiering in een sgraffito-techniek, met als onderwerp het provinciewapen van Limburg. Een duidelijke hint van architect en esthetisch adviseur was nog: houd het heer licht van kleur.

De situatie in het gebouw van de mij toegewezen wand, maar vooral de verhoudingen van hoogte en breedte van de wand maakte een versiering van het gehele vlak noodzakelijk (het ging niet aan het Limburgse wapen ergens als een portret op de wand te plakken).

Het vlak $\pm$ 3 m hoog en 5.60 breed, vraagt om een constructieve indeling welke ik vond in de module-maten van het hele gebouw. De verdeling van b.v. het plafond in de hal zet zich in de wand met het wapen voort.

Het Limburgse provinciewapen is een jong wapen (nooit ook de Provincie Limburg jong is). Het werd vastgesteld in 1886, dus precies 100 jaar geleden. Het werd een samenstelling van de heer oude wapen van Sess. Valkenburg, Gulik, Horne, Gele en het hertogdom Limburg.

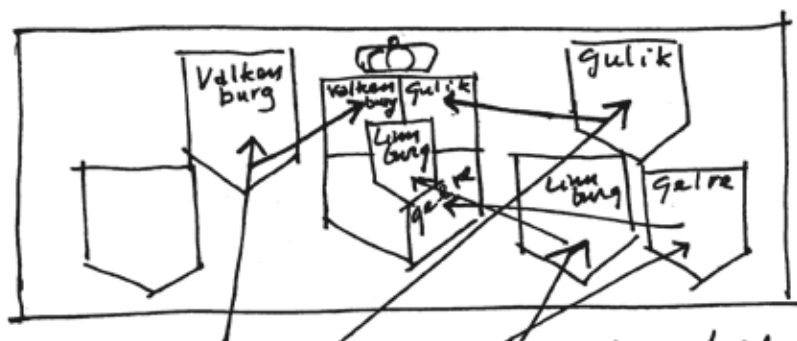
"Het nieuwe Limburgse blazoën, dat algemeen bewondering wekt, schijnt een wijzen en staatkundigen wenk te geven en tot 's lands Regeering te willen zeggen: leg het er op aan dat, op het oogenblik van een dreigend gevaar, ook de leeuw van Limburg, vergezeld van dien van Valkenburg, van Gulik en van Gelder, onder het geschal der grafelijke hoorns van Horne, moedig komt toetsen tot verdediging en bescherming van Nederland en Oranje!"

De techniek waarin ik deze leeuwenvand introerde is een variant op de oude Sgraffito (ook Grafitto) techniek. Ze stamt uit de Ital. Renaissance. Toen werd, op een onderlaag van door roet en houtskool zwart gekleurde mortel, een laag aangebracht van met water aangelengde kalk. Met een schraapstaal kratte men een tekening door de witte laag heen, zodat het zwart van de onderlaag zichtbaar werd. De natte kalk verhardde met de mortellaag tot een onuitwiltbaar geheel.

Deze techniek werd al gauw verrijkt door inplaats van de zwarte onderlaag 2 of 3 gekleurde lagen op te zetten waardoor men meer zinnige afbeeldingen maken kon.

Ik gebruikte voor mijn wand oorspronkelijk 2 kleuren, n.l. de naturel-kleur van de speciale mortel voor de onderste en de bovenste laag, en een heel licht blauw geschilderde ~~aan-tussen~~laag. Ik heb die geschilderde laag alleen nodig om te weten hoe diep ik

Alle wapens, behalve dat van Horne, droegen een leeuw.

die van Valkenburg war gekroond en had een dubbele staart.

die van Gulik war ongekroond en had slecht een enkele staart.

die van Geire war weer gekroond en droeg een dubbele staart.

en de over aller hertogdom Limburg war eraneent gekroond en had ook een dubbele staart.

Omdat ik zowel de oorspronkelijke meer oude wapens (ze stammen uit de tijd van de eerste kruistochten) linker en rechts op de wand heb getekend, en ze daarna nog een in hun samengestelde vorm van 1886 zoals het provinciewapen bij wet werd vastgesteld, is het een wand vol leeuwen geworden.

Al die leeuwen geven vertrouwen in de toekomst zoals al direct bij het vaststellen van het wapen in de 2^e kamer bleek toen het kamerlid J. Lambrechts opmerkte:

krassen moert om aan het gewenste niveau te komen.

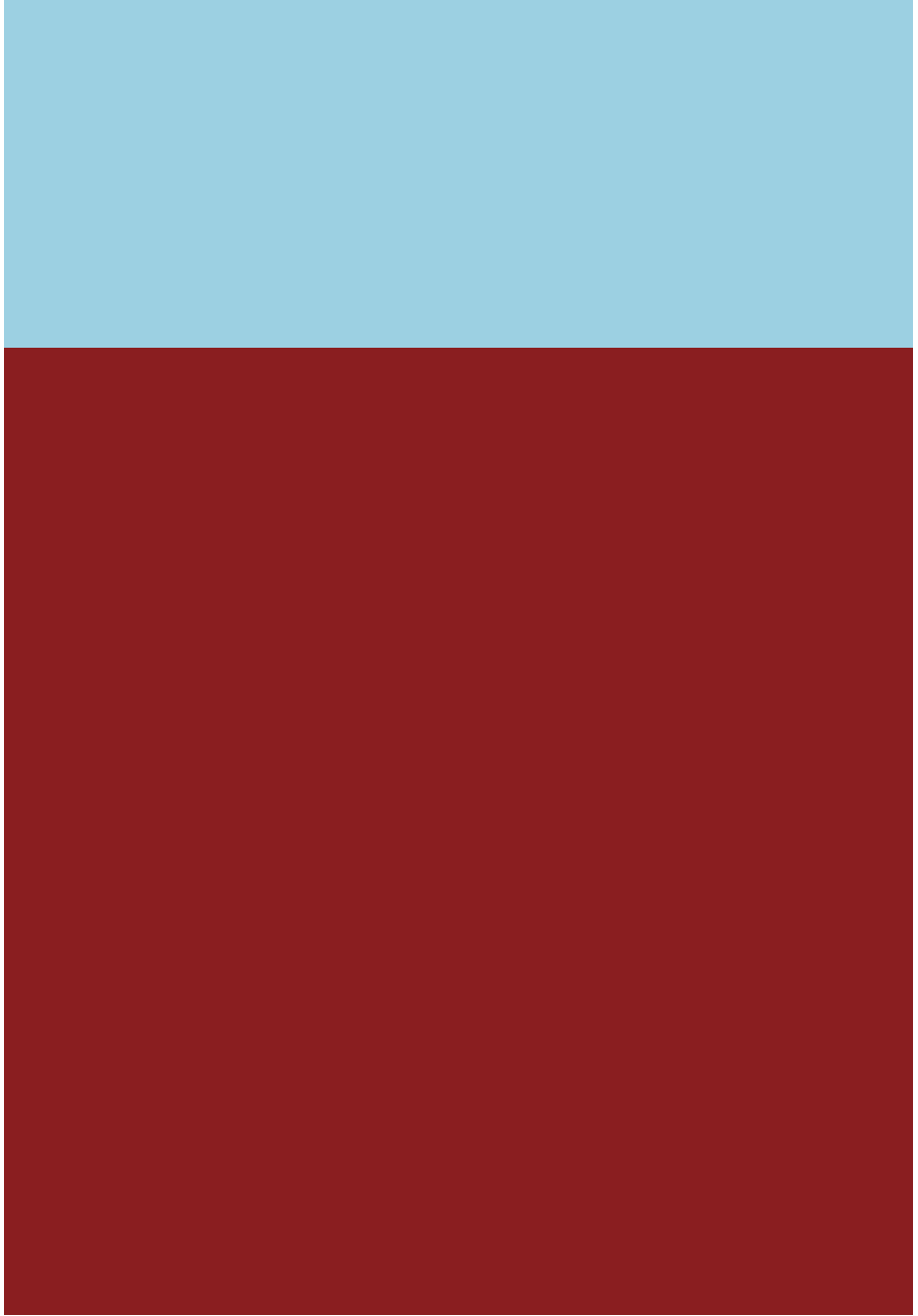
Het verhardingsproces van het gips maakt dat je per dag slechts een klein deel van de wand kunt aanpakken. Aan het eind van de dag zat ik op de middelste lichtblauwe laag een millimeter dun laagje van de naturel-kleur waardoor de 3 niveaus weer hetzelfde van kleur worden.

De gedachte om de 3 niveaus naderhand te kleuren in nauwelijks van elkaar te onderscheiden „witten“ hebben we na rijp beraad later varen om de volgende redenen.

1. Wij waren het er over eens dat meer kleur in dit geval niet betekende dat het mooier zou zijn. Zoals het nu is hoort het helemaal in de ruimte. Ook de versierde wand laat de ruimte van de hal intact.
2. Wij vreesden de natuurlijke structuur van het oppervlak dicht te verven. Zoal niet direct, zeker nu in de loop van jaren, na herhaald oververven, die structuur verdwijnen.
3. Het onderhoud van het onbeschilderde vlak is heel wat eenvoudiger. Het kan, wanneer daar na verloop van jaren behoefte aan mocht zijn, met een roep en een borstel worden afgeschrobt.

Hiervan hoop ik u het meest wetenswaardige van het ontstaan van de leeuwenwand te hebben verteld. Ik ben er blij mee dat er nog een link ligt tussen de waakzame leeuwen bij de poort, en die in het haar van de koningin in de Statenzaal. Ze symboliseren hetzelfde.

Van Wildschut

provincie limburg

Colofon

Wapenfeiten is een uitgave van de Provincie Limburg

Januari 2011

Copyright:

Provincie Limburg

Tekst:

Jos Poels en Provincie Limburg

Fotografie:

Provincie Limburg en Etienne C.L. van Sloun

Vormgeving:

Grafisch Centrum Provincie Limburg

Druk:

Schrijen-Lippertz